

BİRĞİ KÖY ODALARI VAKIFLARI (XVIII.-XX. YÜZYILLAR)

Merve Kılıç*

Öz

Günümüzde köy odaları herhangi bir sebeple köye gelen yolcuların ağırlandığı, köye dair önemli kararların alındığı, dini ve sosyal etkinliklerin gerçekleştirildiği mekânlardır. Tarihi Ahi Teşkilatına dayanan bu yapılar farklı tarihlerde Osmanlı'nın birçok yöresinde faaliyet göstermiştir. Bu yörelerden biri olan Birgi'de köy odaları birer vakıf olarak hizmet vermiştir. Birgi'deki köy odaları, Anadolu'nun birçok yerinde sosyal ve kültürel faaliyetlerin merkezi olan köy odalarından farklı olarak birer misafırhane niteliği taşımaktadır. Bu çalışmada XVIII-XX. yüzyıllarda Birgi kazasının farklı bölgelerinde kurulan on sekiz köy odası vakfı incelenmiştir. Bu vakıflar arasında yalnızca Konaklı köyündeki Osman Ağa Köy Odası günümüze kadar ulaşabilmiştir. Köy odalarına ilişkin kayıtlar, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde ve Başbakanlık Osmanlı Arşivinde bulunmaktadır. Çalışmada Birgi köy odaları vakıflarının varlığı arşiv kaynaklarından istifade edilerek tespit edilmiştir. Ayrıca vakıfların gelirleri, kurucuları, buldukları yerler ve görevli kadroları ele alınmıştır. Birgi'de hayırseverlerin kurduğu köy odalarının tarihi, sadece Birgi'nin değil, genel anlamda Osmanlı Devleti'nin kırsal ve sosyal tarihine ışık tutacak niteliktedir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Vakıf, Konaklama, Birgi, Köy Odası.

* Doktora Öğrencisi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Şanlıurfa/63.klcmerve@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1947-0910.

Birgi Village Chambers Wakfs (XVIIIth-XXth Centuries)

Abstract

Today, village guesthouses serve as places where travelers visiting a village for any reason are hosted, important decisions related to the village are made, and religious and social events are held. Rooted in the historical Ahi Order, these structures have been operational in various regions of the Ottoman Empire at different times. In Birgi, one of these regions, village guesthouses served as waqfs (endowments). Unlike the village guesthouses in many other parts of Anatolia, which functioned as centers of social and cultural activities, the guesthouses in Birgi primarily served as hostels. This study examines 18 village guesthouse waqfs established in different regions of Birgi district during the 18th to 20th centuries. Among these, only the Osman Ağa Village Guesthouse in Konaklı Village has survived to the present day. Records related to the village guesthouses can be found in the archives of the General Directorate of Foundations and the Ottoman Archives of the Prime Ministry. The existence of the Birgi village guesthouse waqfs has been identified through archival resources. Additionally, the revenues, founders, locations, and staff of these waqfs have been analyzed. The history of the village guesthouses established by philanthropists in Birgi sheds light not only on the history of Birgi but also on the rural and social history of the Ottoman Empire.

Keywords: Ottoman, Wakf, Accommodations, Birgi, Village Hall

Giriş

Vakıf, bir insanın malını Allah rızasını kazanmak amacıyla halkın istifadesine sunmasıdır. Dini amaçlarla kurulmuş olmasının yanı sıra, vakıfların üstlendiği geniş kapsamlı hizmetler, medeniyet tarihimizin en önemli özelliklerinden biridir. Tesis edilen vakıf kurumları, insan hayatının her safhasına nüfuz etmiş; eğitim, din, kültür, sağlık, temizlik, imar ve belediye hizmetleri gibi çeşitli alanlarda hizmetler sunmuştur.¹ Toplumun hemen hemen her kesimi vakıf kurarak hem şehirlerin imarına katkı sağlamış hem de insanların ihtiyaçlarını karşılamıştır. Fethedilen şehirler vakıflarla bir Osmanlı şehri kimliğini kazanmış, vakıflar kentin yaşam kaynağı olmuştur.

¹ Hacı Mehmed Günay, "Vakıf", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 42, İstanbul 2012, s. 475-477.

Günümüz Anadolu köylerinde köy odası, yaren odası, misafir odası, misafirhane, eril odası, ergiş odası² ve konuk odası gibi farklı isimlerle adlandırılan sosyal mekânlar bulunmaktadır. Bunlar köye farklı nedenlerle gelen yolcuların konakladığı, ihtiyaçlarının karşılandığı, köy meselelerinin tartışıldığı, düğün ve taziye gibi sosyo-kültürel etkinliklerin organize edildiği mekânlardır. Osmanlı Döneminde de günümüze benzer fonksiyonlar üstlenmişlerdir. Örneğin, XVI. yüzyılda Erdemir'te köy evlerinin yanlarında ek olarak odalar bulunmakta olup, bu odalarda erkekler toplanarak eğlence tertip edip, sosyalleşmişlerdir.³ Ayrıca Osmanlı Döneminde camisi bulunmayan bazı köylerde mescid vazifesi de görmüşlerdir. Şanlıurfa'nın Millisaray isimli köyünde bulunan köy odasının giriş kapısında üzerinde yer alan inşa kitabesinin; sol tarafında (Resim:1)“accilû's-sâlâte kable'l-mevt 1332”, orta kısımda (Resim:2)“mâşâllâhu kân, ki hayrâtür zehi lâ-yemût” sağ kısımda (Resim:3) “yâ müfettiha'l-ebvâb İftah lenâ hayrül-bâb” ifadeleri yer almaktadır. Sol kısımda yer alan “ölüm gelmeden önce namaza acele edin”, “ey kapıları açan Allah'ım bize de hayırlı kapılar aç” gibi namaz ve İslami ifadelerin yer alması ve köyde ilk caminin 1980'li yıllarda yapılması, odanın bir mescid olarak da kullanıldığına işaret etmektedir. Köy ahalisinin ifadelerine göre, 1332/1913 tarihli odayı köyün ileri gelenlerinden Osman Ağa bin Mustafa, Ermeni bir ustaya yaptırmıştır. Osman Ağa, vefatından sonra odanın idaresini büyük oğluna bırakmış, odanın giderleri içinde bir miktar tarım arazisi bağışlamıştır. Odanın idaresi şuanda Osman Ağa'nın büyük oğlu Mustafa'nın büyük torunu Selahattin Kılıç idaresindedir. Uzun yıllar boyunca köye gelen yabancılar burada konaklamış ancak 6 Şubat Depremi nedeniyle odanın arka kısmı yıkıldığı için şimdi kullanılmamaktadır. Cumhuriyet Döneminde köylerde benzer mekânlar halkodaları ismiyle kurulmuş ancak bunlar daha çok yapılan inkılapları köy ahalisine duyurmayı ve benimsetmeyi amaçlamıştır.⁴ Çalışmada ele alınan Birgi köy odaları ise köy ahalisinin toplandığı, sosyal ve kültürel fonksiyonları olan, bazı köylerde mescid olarak da kullanılan ve Cumhuriyet Döneminde ideolojik bir amaca hizmet eden odalardan farklıdır. Bunlar daha çok köye gelen misafirlerin konaklama ve yeme içme, binek hayvanlarının yemlenmesi dinlenmesi gibi ihtiyaçları karşılamak amacıyla bir misafirhane görevi gören mekânlardır. Birgi'deki on sekiz köy odası vakfı kurucuları içerisinde Musa Baba Efendi, Mehmed bin Hasan ve Genevli Hatice Sultan, Karlıoğlu Mehmed Ağa, Karaoğlan Hacı Mustafa, Kara Mahmud, İsmail ve Ali Ağa odalarını misafirhane olarak tarif etmişlerdir.

² Erdil Aksakal, “Türk Kültüründe Eril Mekan Örneği; Köy Odaları”, *Folklor/Edebiyat*, 25/98, (2019), s. 295.

³ Fikret Yılmaz, *XVI. Yüzyılda Erdemir Kazısı*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir 1995, s. 166.

⁴ Abdulaziz Kardeş, “Cumhuriyet Döneminde Bir Modernleşme Hareketi Olarak Sürt Halkevleri ve Halkodaları (1934-1951)”, *Turkish Studies*, 9/7, (Yaz 2014), s. 411.

Resim 1: Kitabenin sağ kısmı **Resim 2:** Kitabenin orta kısmı **Resim 3:** Kitabenin sol kısmı

Resim 4: Millisaray Köyü Köy Odası⁵

Kökenleri Osmanlı'ya dayanan köy odaları diğer bir ifadeyle köy misafirhaneleri vakıf yoluyla kurulmuştur. Osmanlı köy hayatının bir parçası olan odalar, kökenlerini Ahi geleneğinden almaktadır. İbn Batuta'nın seyahatnamesinde ve başka kaynaklarda görüldüğü üzere ahi kültürünün güçlü olduğu bölgelerde bu odalar bulunmaktadır. Ayrıca yemek ve konaklama hizmetleri sunması, içinde toplantıların yapılması gibi bazı temel özellikleri ahi zaviyelerine olan benzerliğini göstermektedir. Çağatay, Ahiliğe dair yaptığı bir çalışmada köylerdeki birçok ahi zaviyesinin konuk odası olarak kullanıldığını söylemektedir.⁶ Tire'deki Ahi Alihan Zaviyesinin Osmanlı'nın son dönemlerine ait bir kayıтта "Ahi Alihan merhûmun binâ ve inşa kirdesi olan ve âyende ve revendenin it'âm-ı ta'âmına mahsus odanın"

⁵ Bâni Osman Ağa'nın torunu Nihat Kılıç arşivinden temin edilmiştir.

⁶ Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Ankara 1974, s. 159-160.

şeklinde kaydedilmesi onun bu görüşünü desteklemektedir.⁷ Yediyıldız da zaviye, imaret, han ve kervansaray gibi konaklama ve yemeğe dair vakıfların bulunmadığı ana yollardan uzak köylerde inşa edildiklerini belirtmektedir.⁸ Dolayısıyla köy odalarının ahi geleneğinin bir uzantısı olarak anayollardan uzak köylerde birer misafirhane olarak kurulduklarını söylemek mümkündür.

Günümüzde Anadolu'daki köy odalarının farklı yönlerini ele alan çok sayıda çalışma yapılmıştır. Mustafa Bulut,⁹ Lokman Tay¹⁰, Betül Özcan Barkır,¹¹ Ahmed Alihan ve Fikri Salman¹² gibi mimari ve Ali Osman Abdurrezzak,¹³ Erdil Aksakal,¹⁴ Adem Özkan¹⁵ gibi sosyal ve kültürel özelliklerini inceleyen çalışmalar ve başka birçok eser literatürde mevcuttur. Ancak Osmanlı Döneminde Birgi'de birer vakıf olarak tesis edilen ve bir misafirhane özelliğine sahip olan köy odalarının tarihini arşiv kaynaklarına dayanarak ele alan bir araştırma yapılmamıştır. Mevcut kaynaklarda köy odalarında kalan yolcular hakkında herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Bu nedenle çalışmanın temel amacı Birgi köylerinde yer alıp, arşive yansıyan köy misafirhane vakıflarının isimlerini, buldukları yerleri ve kuruluş tarihlerini tespit etmektir. Ayrıca bunların Osmanlı Döneminde gördükleri sosyal hizmetler, görevli kadrosu, gelir kaynakları ve kurucuları üzerinde durmaktır.

Köy odaları vakıfları, vakıfların köylerde üstlendikleri hizmetlerden biridir. Bu sebeple Birgi köy odalarına başlamadan önce Osmanlı kırsalında kurulan vakıflara bakmak gerekmektedir. Birgi kazasında XVIII-XX. yüzyıllarda on sekiz köy odası vakfı kurulmuştur. Bunların üç tanesi XVIII. yüzyılın sonlarında; onu XVIII. yüzyılda; geri kalan beşi de XX. yüzyılda inşa olunmuştur. Benzer bir durum Adana'da kurulan vakıflarda da görülmektedir. Adana, kırsalındaki vakıflar Tanzimat'tan önce yok denebilecek kadar azken, bu tarihten itibaren durum değişmiş köylerde çok sayıda vakıf kurulmuştur. 1585-1683 yılları arasında Osmanlı'da tesis edilen 925 hayratın %11.24 yani 104'ünün köylerde; %68.32'sine tekabül eden 632'si şehirlerde bulunmaktaydı. Ayrıca Yediyıldız'ın XVIII. yüzyıl

⁷ BOA, Tire Şerhiye Sicili (TŞS), 8341, 202-1.

⁸ Bahaeddin Yediyıldız, *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi Bir Sosyal Tarih İncelemesi*, Ankara 2003, s. 246-247.

⁹ Mustafa Bulut, "Sivas İlbeyli Köy Odaları", *MUTAD*, 4, (2017), s. 13-32.

¹⁰ Lokman Tay, "Korkuteli-Akyar Köy Odaları", *Antalya'da Türk-İslam Medeniyeti İzleri*, ed. Bedia Koçakoğlu vd., Konya 2019, s. 600-615.

¹¹ Betül Özcan Barkır, "Çankırı Merkez İlçe Köy Odaları", *Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları XXIII*, ed. Gülgün Yılmaz vd., Edirne 2021, s. 472-493.

¹² Ahmet Ali Bayha vd., "Çankırı/Atkaracalar'daki Mimari Eserler: Köy Odaları ve Evler", *Prof. Dr. Selçuk Mülayim Armağanı*, ed. Aziz Doğanay, İstanbul 2015, s. 113-131.

¹³ Ali Osman Abdurrezzak, "Yaygın Eğitim Bağlamında Sosyo-Kültürel İşlevleri Açısından Köy Odaları: Kastamonu Örneği", *Avrasya Uluslararası Araştırmaları Dergisi*, 4/7, (Temmuz 2015), s. 33-47

¹⁴ Aksakal, "Türk Kültüründe Eril Mekan Örneği; Köy Odaları".

¹⁵ Adem Özkan, "Geçmişten Günümüze Konya İli Akören İlçesinde Bulunan Köy Odaları", *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14/22, (2012), s. 1-4.

vakıflarına ilişkin çalışmasında kurucular arasında hiçbir köylüye rastlamamış olması,¹⁶ bu durumun sadece Birgi'ye ait bir özellik olmadığına ve genel olarak kırsalda şehirlere nispeten daha az vakfın kurulduğuna işaret etmektedir.

Osmanlı Döneminde kırsalda tesis edilen vakıfların büyük bir kısmı cami ve mescid gibi dini yapılarıdır. Osmanlı'da camiler ibadethane olmalarının yanı sıra merasimlerin düzenlendiği sosyal meselelerin tartışıldığı mekânlardır. Sosyal faaliyetlerin yürütülmesine rağmen ibadethane amacıyla kurulmuşlardır. Köylerde medrese, kütüphane, han, hamam, imaret, misafirhane gibi yalnızca sosyal ve kültürel alanda hizmet vermek amacıyla kurulan vakıfların sayıları daha azdır. Şöyle ki 1585-1683 tarihlerinde Osmanlı köylerinde kurulan vakıfların %15.45'i dini hizmetlere yönelikken, %9.74'ü sosyal hizmet amacıyla tesis edilmiştir.¹⁷ Adana sancağı köylerinde kurulan vakıflar arasında çoğunluğu cami ve mescid gibi dini kurumlar oluşturmaktadır.¹⁸ XVI.-XVII. yüzyıllarda Musul ve Kerkük'ün şehir merkezleri ve kırsallarında kurulan vakıfların %63.03'ü cami ve mescid gibi ibadethaneler iken sadece %6.06'sı hamam ve köprü gibi sosyal hizmetlere yöneliktir.¹⁹ Görüldüğü üzere Osmanlı kırsalında XVIII. yüzyıldan önce kaza merkezlerine oranla daha az vakıflar kurulmuş ve genel olarak kurulan vakıflar da ibadethanelere yöneliktir. Bu bağlamda, vakıfların kırsalda sunduğu konaklama ve yeme-içme hizmetlerini incelemek, Osmanlı kırsal ve sosyal tarihine önemli bir katkı sunacaktır.

Birgi Kazası Köy Odaları Vakıfları

Birgi kazası sınırlarında kurulan köy odalarını incelemeyen önce vakıfların tesis edildiği bölgenin coğrafyasına ve tarihine yer vermek gerekli görülmektedir. Küçük Menderes Havzasında Bozdağ'ın güney yamaçlarında kurulan Birgi, Sarıyar Deresi tarafından ikiye bölünmüştür. İzmir'e 120 km mesafede bulunan Birgi'nin kuzeyinde Salihli ilçesi, güneyinde Kaymakçı köyü, batısında Ödemiş ilçesi ve Kiraz ilçesi yer almaktadır. Kenti XIV. yüzyılın ilk yıllarında Aydınoglu Mehmed Bey, Bizans'tan alarak beyliğinin başkenti yapmış böylece şehrin İslamlaşma ve Türkleşme süreci başlamıştır.²⁰ Yıldırım Bayezid, Aydınogulları Beyliğine son vermişse de Ankara Savaşı'ndan sonra Timur, kendisine destek olan Aydınogulları'na bölgenin idaresini yeniden vermiştir.²¹ II. Murad Döneminde Aydın ili tekrardan Osmanlı sınırlarına katılmıştır. 1478'de tahmini Birgi nüfusunun

¹⁶ Yedi yıldız, *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi Bir Sosyal Tarih İncelemesi*, s. 164.

¹⁷ Hasan Yüksel, *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Hayatında Vakıfların Rolü (1585-1683)*, Sivas, 1998, s. 130-131.

¹⁸ Mustafa Alkan, *Adana Vakıfları İnsan, Vakıf ve Şehir*, Ankara 2014, s. 39.

¹⁹ İsam Albayaty, *Musul ve Kerkük Vakıfları H.922-1112/M.1516-1700*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2020, s. 177.

²⁰ Feridun M. Emecen, "Birgi", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 6, İstanbul 1992, s. 190-191.

²¹ Himmet Akın, *Aydınogulları*, İstanbul 1946, s. 63.

13.753 olduğu ve bu sayının 10.685'i köylerde ve 1.372'si mahallelerde yaşamakta olup, 2.958'i ise göçebeydi. 1529 yılında Birgi'nin nüfusunda genel olarak bir artış meydana gelmiş, kazanın toplam nüfusu 20.159'a yükselmiş, 1478 yılına benzer bir biçimde bu sayının da 14.607'si köylerde, 1.438'si mahallelerde yaşamıştır. Birgi nüfusunun yaklaşık olarak %90'nına yakını köylerde yaşamıştır.²² 1530'da Birgi Aydın vilayetinin on üç kazası içinde köy sayısı bakımından beşinci sıradayken, yıllık vergi geliri açısından dördüncü sıradaydı. Bu rakamlar, toprak ekonomisini ve kırsalda yaşayan nüfusun çoğunlukta olduğunu göstermektedir. 1575'te Birgi gelişmeye devam ederken, Tire ve Ayasuluğ'da bir düşüş meydana gelmiştir. Birgi, XVII. yüzyılda Celali isyanları nedeniyle büyük bir tahribata maruz kalmış, bu tahribat onun güç kaybetmesine neden olmuştur. Küçük Menderes bölgesindeki Tire, Bayındır ve Güzelhisar'da ise tam tersi bir durum yaşanmış ve bu kazalarda çok büyük gelişmeler meydana gelmiştir.²³ 1662'de toplam avarız hanelerinin %20'si Birgi Kaza merkezinde, %71'i kırsalda ve kalan %9'u Tire'ye göç edenlere tevzi olunmuştur.²⁴ XIX. yüzyılda ona bağlı bir nahiye olan Ödemiş'in yıldızının parlamasıyla onun gölgesinde kalmıştır. 1867'de Birgi'nin idari yapısında değişimler yaşanmış, kaza merkezi olma statüsünü Ödemiş'e verilmiş ve artık ona bağlı bir nahiye konumuna düşmüştür.²⁵

XVI. yüzyılın ikinci yarısında Ayasuluğ'da 38, Tire'de 81, Birgi'de 36, vakıf eser bulunmaktaydı.²⁶ Birgi'deki 36 vakıf arasında Seyyid Ahmed Mescidi, Süleyman Köyü Cami, Bey Köyü Cami, Çamlıca Köyü Cami, Ahi Mahmud Zaviyesi, Şeyh Hamuş Zaviyesi, Yatağan Dede Zaviyesi, Mübarekoğlu Zaviyesi, Ahi Mustafa Zaviyesi, Ali Paşa Zaviyesi, Şeyh Abdulkafı Zaviyesi, Adagide Köyü Zaviyesi, Mezekse Köyü Zaviyesi, Dereli Köyü Zaviyesi, Çeşme Vakfı ve Bozdağ Yolu Vakfı kırsaldaydı. XVIII. yüzyıla gelindiğinde Birgi, sınırları dâhilinde 100'ün üzerinde cami ve mescid, 29 zaviye, 50 medrese, 4 darulhadis ve 15 musalla yer almaktaydı. Bu yüzyılda Birgi'de kurulan vakıfların büyük bir kısmı köylerde kurulmuş, Adagide, Mandagüme ve Genev gibi birçok köyünde birden fazla cami faaliyet göstermekteydi. Bu vakıfların gelirleri arasında zeytin ağaçları diğer gayrimenkullere oranla büyük çoğunluğa sahiptir.²⁷ XIX. yüzyılın ikinci yarısında Birgi, bir gerileme yaşamasına rağmen sınırlarında hala çok sayıda cami, mescid,

²² Şakir Gümüş, *XV. ve XVI. Yüzyıllarda Birgi Kazası'nın Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ordu 2019, s. 133.

²³ Machiel Kiel, "Birgi Tarihi ve Tarihi Coğrafyası", *Birgi: Tarihi, Tarihi Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları*, Haz. Hüseyin Rahmi Ünal, Çev. Hüseyin Rahmi Ünal, Ankara 2001, s. 23-38.

²⁴ Özgür Küpeli, "XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Birgi Kazasında Nüfus ve Yerleşme", *Yörük Obasından Ödemiş Ovasına Ödemiş*, (Ed. Turan Gökçe, vd.), Ödemiş 2019, s. 33.

²⁵ Behiç Galip Yavuz, *Birgi: Coğrafyası, Halk Bilgisi, Tarihi, Tarihi Yerleri* "The History of Birgi", Ödemiş 2011, s. 177.

²⁶ Emine Sönmez, *571 Numaralı Evkaf Defterine Göre Aydın Vakıfları*, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ordu 2010, s. 53-98.

²⁷ Merve Kılıç, *Hurufat Defterlerine Göre Birgi Kazası (1691-1830)*, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa 2021, s. 27-243.

medrese, zaviye ve köprü gibi vakıf eser barındırmaktaydı. 1871 tarihli bir muhasebe kaydında Tire’de 37, Ödemiş’te 27, Birgi’de 47 vakıf eserin yer aldığı belirtilmiştir.²⁸ Yukarıda ifade edildiği gibi Birgi, XVII. yüzyıla kadar istikrarlı bir şekilde gelişim gösterirken bu tarihten itibaren gerilemeye başlamıştır. Ancak bu gerileme ve durgunluk kazanın vakıflarına yansımamış, tam tersi yıl geçtikçe daha fazla vakıf kurulmuştur. XIX. yüzyılda Birgi, Tire’nin çok gerisinde olmasına rağmen vakıf sayılarının daha yüksek olması dikkat çeken bir husustur.

1. Akpakoğlu İsmail Ağa Köy Odası

Akpakoğlu İsmail Ağa Köy Odası, Ödemiş kaza merkezine bağlı Üzümlü köyünde bulunmaktaydı. Odanın vakfiyesi ve inşa kitabesi gibi yapılaş tarihini içeren herhangi bir kaynağa ulaşılamamıştır. Ancak vakıf isminin 17 Mart 1928 tarihli bir kayıta geçmesi ve kaydın tevliyet atamasına ilişkin olması, vakfın bu tarihten önce inşa edildiğine işaret etmektedir.²⁹ Oda, Akpakoğlu olarak bilinen İsmail Ağa tarafından köye gelen misafirlerin konaklaması için yaptırılmıştır. Odanın gelirleri Üzümlü köyünün farklı bölgelerinde yer alan iki bahçe de olmak üzere toplamda altmış dört zeytin ağacıdır. İsmail Ağa, ağaçlardan elde edilen gelirle köy odası ile kurduğu diğer vakıfların masraflarını karşılamak istemiştir. İsmail Ağa, vakfının şartları arasında köy odasına gelen misafirlerin yemek ihtiyaçlarının karşılanması da yer almaktadır.³⁰

2. Ali Ağa Köy Odası

Ali Ağa Köy Odası, Ödemiş’in batısında konumlanan Yeniköy’de bulunmaktaydı. Banisinin Ali Ağa bin Ömer Ağa bin Mehmed, olduğu ve köy odasını yaşadığı köyde bina ettirdiği, 15 Recep 1256/12 Eylül 1840 tarihli vakfiyesinden anlaşılmaktadır. Ali Ağa, Ödemiş yakınlarında Köy Kışlağı isimli mevkiide miri arazi üzerinde dikili elli zeytin ağacını, Böğrölce Köy isimli mahalde bulunan miri arazi üzerinde dikili yüz on beş zeytin ağacını ve sekiz dönümlük üzüm asmalarını vakfetmiştir. Her yıl bahçelerin gelirleriyle öncelikle öşrünün ödenmesini, inşa ettirdiği çeşme ile misafirhanenin tamir edilmesini ve misafirhanenin mutfak masraflarının karşılanmasını istemiş, artta kalan paranın da mütevellî idaresinde çocukları arasında paylaşılmasını istemiştir. Tevliyet görevini üstlenen Ali Ağa, vefatından sonra evlatları arasında yaşça büyük olanın bu vazifeyi yerine getirmesini talep etmiştir.³¹ XIX. yüzyılın ilk yarısına ait yapı, günümüze ulaşamamıştır.

²⁸ Vehbi Günay, “1871 Yılına Ait Evkaf Numara Defterine Göre Tire, Ödemiş ve Birgi Vakıfları”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 20/2, (Aralık 2005), s. 148.

²⁹ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi Defter (VGMA.d), nr. 215, s. 20.

³⁰ VGMA. 611, 139-144.

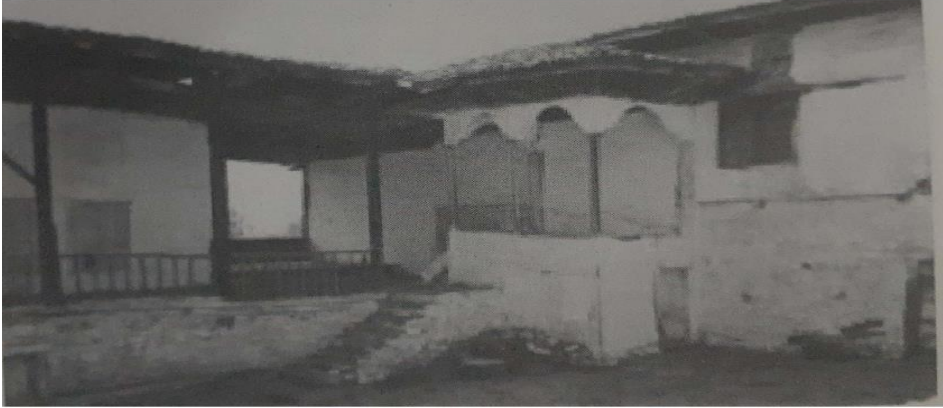
³¹ VGMA, 614, 155-84.

3. Barutçu Kızı Emine Köy Odası

Barutçu Kızı Emine Köy Odası Vakfı'na ilişkin ulaşabildiğimiz bilgiler oldukça sınırlıdır. Bu nedenle misafirhanenin inşa edilış tarihi, gelirleri, banisi ve bulunduğu yer gibi vakfa dair birçok önemli husus tespit edilememiştir. Barutçu Kızı Emine Odası hakkındaki tek kaynak Cumhuriyetin ilk yıllarında tutulan 208 numaralı vakıf fihrist defteridir. Defterde ise sadece vakfın ismi geçmektedir.³² Yapının hangi yıllarda hizmet verdiği henüz bilinmemektedir.

4. Beyzade Hacı Ali Odası

Birgi'nin Beyzade Sokağında yer almakta olan Beyzade Hacı Ali Misafirhanesinin inşa tarihine ulaşlamamıştır. Oda, Beyzade Hacı Ali bin Mehmed Efendi'nin vakfıdır. Birgi kazasına ait hurufat defterlerine Beyzade Hacı Ali isimli bir hayırseverin kurduğu vakfa dair kayıtlar yansımıştır. Cemaziyülahır 1199/Nisan 1785 tarihli atamada Bozdağ yaylasında mescit inşa ettirip vakfettiği belirtilmiştir. Eğer aynı şahıslarsa odanın da bu tarihlerde bina edildiği söylenebilir.³³ Ancak şimdilik bu söylemi destekleyecek bir kaynağa ulaşlamamıştır. İzmir Güzel Sanatlar Fakültesi, yapıyı onarmak için hazırladıkları projenin kabul edilmemesi ve binanın onarımına dair herhangi bir adımın atılmaması üzerine misafirhane bakımsızlıktan yıkılmıştır.³⁴

Resim 5: Beyzade Hacı Ali Köy Odası³⁵

³² VGMA, 208, 42.

³³ Kılıç, *Hurufat Defterlerine Göre Birgi Kazası (1691-1830)*, s. 61.

³⁴ Ali Kılıç, "Ödemiş İlçesinde Bulunan Vakıf Kültür Varlıklarında Yürütülen Restorasyon Çalışmaları", *Yörük Obasından Ödemiş Ovasına Birgi*, ed. Turan Gökçe, vd., Ödemiş 2019, s. 217.

³⁵ Kılıç, "Ödemiş İlçesinde Bulunan Vakıf Kültür Varlıklarında Yürütülen Restorasyon Çalışmaları", s. 228.

5. Çıbanzade Hacı İbrahim Köy Odası

Çıbanzade Hacı İbrahim'in kurduğu köy odası vakfına ait bilgilerimiz iki tevcih kaydından ibarettir. Çıbanzade Hacı İbrahim, yaşadığı Bademiye nahiyesinin Bayır Mahallesi'ne gelen yolcuların konaklaması amacıyla bir misafirhane vakfetmiştir. Tevcih kayıtlarında misafirhanenin yapılış tarihi açık bir biçimde belirtilmemesi ile birlikte kayıtlarda bu hususa dair bir takım ipuçları yer almaktadır. Bu ipuçları inşa tarihi hakkında tahminlerde bulunmamıza imkân vermektedir. Şevval 1216/Şubat 1802 tarihli kayıta Hacı İbrahim müteveffa olarak tarif edilmiş ayrıca tevliyet görevine ihtiyaç sebebiyle eşi Fatma bint Mustafa getirilmiştir. Vâkıfın bu tarihte ölmüş olması ve atamanın yeni yapılması, misafirhanenin bu tarihe yakın bir zamanda inşa edildiğini söyleme imkânı tanımaktadır.³⁶ Hacı İbrahim, odada kalan misafirlerin beslenme masraflarını karşılamak amacıyla Bademiye'de Çakaloğlu Bağı olarak bilinen on altı dönümlük üzüm bağını bağışlamıştır. Safer 1227/Şubat 1812'de Fatma'nın vefatıyla Seyyid Mehmed tevliyet vazifesine atanmıştır.³⁷

6. Hacı Ali Köy Odası

Hacı Ali Oda Vakfı, günümüzde Günlüce ismiyle bilinen Dadbey köyünde bulunmaktaydı. Şahsiyet kayıtlarında Hacı Ali'nin babasının Bekir olduğu kayıtlıdır.³⁸ Vakfın Osmanlı'nın son yıllarında tutulan bir vakıf fihrist defterinde geçmesi, misafirhanenin bu tarihlerde faaliyette olduğunu göstermektedir.³⁹

7. Hacı Mehmed Ağa (Hatice Hatun) Köy Odası

Arşiv kaynaklarında varlığını tespit edebildiğimiz misafirhane, Ödemiş merkezine bağlı Genev köyünde bulunmaktaydı. Genev, Birgi'nin güney batısında konumlanan günümüzde Gölcük köyüne bağlı bir mahalledir. Vakfın kurucuları, Genev sakinlerinden Mehmed bin Hasan ile annesi Hatice Hatun bint Hacı Süleyman'dır. Oda, Genevli Hatice Hatun Odası ve Hacı Mehmed Ağa Odası olmak üzere her iki kurucusunun ismiyle de anılmaktadır.⁴⁰ Vakıf senedi, 23 Muharrem 1254/18 Nisan 1838'de Ödemiş Mahkemesinde Uzunoğlu Hafız Mehmed ile Helvacıoğlu Mehmed'in şahadetleriyle tescil olunmuştur. Vakfiyeye göre halkın istifadesine sunulan oda ve ahır Mehmed'in mülküyken Hatice Hatun ise vakfa finansal kaynak sağlamıştır. O, Genev'deki Bekâr Bahçesi isimli elli zeytin ağacından müteşekkil bir bahçe bağışlamıştır. Gelirin nereye ve nasıl sarf edileceğini vâkıflar açık bir biçimde vakfiyelerinde dile getirmişlerdir. Öncelikle bahçenin

³⁶ VGMA, Hurufat Defterleri (HD), 538, 45.

³⁷ VGMA, HD, 541, 38.

³⁸ VGMA, 215, 54-231.

³⁹ VGMA, 208, 42.

⁴⁰ VGMA, 215, 116-511.

bakım masrafları karşılanmasını ve arazinin mukataa yani kira bedeli ödenmesini şart koşmuşlardır. Daha sonra ise misafırhaneye ayende ve revendeye bir başka deyişle gelip geçen yolculara yemek ikram edilip, kalan para mütevellinin tasarrufuna bırakılmıştır. Olurda bir gün misafırhane kullanılmaz bir hale düşerse vakfın gelirleri Genev köyü sakinleri arasında ihtiyaç sahiplerine dağıtılması vâkıfların bir isteğidir. Ayrıca kurdukları vakfın mütevellisi olmak isteyen Mehmed'in vefatından sonra evlatları arasında yaşça büyük olanın göreve geçmesini vakfın bir başka şartı olarak belirlemişlerdir. Ahır da diğer vakıflardaki gibi misafırlerin hayvanları için vakfedilmiştir.⁴¹

8. Hacı Mustafa Köy Odası

Hacı Mustafa Köy Odası Vakfı hakkındaki bilgiler sadece görevli atamaları ile sınırlıdır. Hacı Mustafa Odası, Ödemiş nahiyesine bağlı Karadoğan köyünde bulunmaktaydı. Cemaziyelahir 1200/Nisan 1786 tarihli tevcihatta vakfın "Hacı Mustafa binası odası" olarak anlatılması, banisinin Hacı Mustafa olabileceğine işaret etmektedir. Söz konusu kayıta tevliyet görevine ihtiyaç sebebiyle Hacı İsmail getirilmiştir. Dolayısıyla odanın XVIII. yüzyılın ikinci yarısında faaliyette olduğu söylenebilir. Hacı İsmail, bu vazifeyi hasbi yani vakıftan herhangi bir ücret almaksızın yerine getirmiştir.⁴²

9. Hacı Süleyman Köy Odası

Birgi kazasına bağlı Süleymaniye nahiyesinin Karadoğan köyü sakinlerinden olan Hacı Süleyman, yaşadığı köyde bir misafırhane tesis etmiştir. Herhangi bir sebepten köye yolu düşenlerin konaklama ve yeme-içme gibi ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla vakfedilen yapı bir odalıdır. Vakfın gelirleri Karadoğan köyü yakınlarında bulunan bir zeytin bahçesidir. Vakfın yönetimine dair vâkıfın bir takım şartları vardır. Öncelikle tevliyet vazifesini üstlenen Hacı Süleyman, ölümünden sonra evlatları arasında yaşça büyük ve karakter olarak olgun olanın bu görevi yerine getirmesini istemiştir. Misafırhanenin inşa edilmiş ve yıkılış tarihini veren bir belgeye henüz ulaşamamıştır. Ancak, Ramazan 1201/Haziran 1787 tarihli bir atama kaydında vâkıfın vefatıyla tevliyet görevine Birgi naibi İbrahim Hıfzı'nın arzıyla Hacı Süleyman'ın oğlu Ali getirilmiştir. Baninin ölmüş olması nazarı itibara alındığında odanın XVIII. yüzyılın ikinci yarısında inşa edildiğini iddia etmek mümkündür.⁴³

⁴¹ VGMA, 618, 53-38.

⁴² VGMA, HD, 1074, 8.

⁴³ VGMA, HD, 1074, 34.

10. Hüseyin Köy Odası

Hacı Yusuf'un oğlu Hüseyin, kurmuş olduğu vakfın vakfiyesini kaza mahkemesinde 21 Recep 1315/16 Aralık 1897 günü tescil ettirmiştir. Vakfiyeden anlaşıldığı kadarıyla vâkıf Hüseyin, Ödemiş kaza merkezine bağlı Kaymakçı köyünde yaşamaktaydı. Hüseyin tevliyet görevini üvey oğlu Halil bin Osman'a ve ondan sonra da onun evlatlarına şart koşturmuştur. Hüseyin'in vakfettiği bir odalı misafirhane, Kaymakçı köyünde olup etrafı Halil ile Osman isimli şahısların evleri ve dağla çevrilmiştir. Hüseyin misafirhanenin yanında bulunan bir mutfak, bir ahır, bir ambar ile bir samanhaneye de vakfetmiştir. Vakfiyede geçen vakfın gelirleri; kahve yakınlarında bulunan bir tarafı Tokatlı Halil Bahçesi, Fatma Tarlası, Hanım Bağı ve yol ile çevrili üç dönümlük yemiş bahçesi; Mehmed ve İbrahim isimli şahısların bağları ve mera ile çevrili bir dönüm arazi üzerine dikili üzüm bağı; Hoca Kuyusu yakınlarında Dudu Bahçesi ve Mehmed Ağa Bahçesi ile çevrili beş incir ağacı; Kaymakçı köyünün yakınlarında bulunan yirmi sekiz zeytin ve Buçak isimli mevkiinin yakınlarında bulunan altı zeytin ağacıdır. Vakfın şartları; bunlardan elde edilen gelirle odada kalan misafirlerin fizyolojik ihtiyaçlarının karşılanması, fazlasının da vakfın masraflarının giderilmesi amacıyla mütevelliyeye teslim edilmesi ve tevliyet görevini ifa edenlere de yıllık yüz elli kuruş verilmesidir.

Hüseyin diğer vâkıflardan farklı olarak misafirhaneye gelir getirecek gayrimenkullerin yanı sıra misafirhanede kalacakların ihtiyaçlarını karşılamaları için ev eşyaları da tahsis etmiştir. Bu durum Hüseyin Misafirhanesinin müstemilatını göstermesiyle beraber bölgedeki misafirhanelerin fonksiyonlarını ve içindeki eşyaları daha açık bir biçimde anlamamıza imkân vermiştir. Eşyalar; bir kepçe, bir büyük tencere, üç küçük tencere, iki meydan tepsisi, on iki çanak, bir leğen, bir süzgeç, iki bakraç, iki kadayıf tepsisi, altı yorgan, iki döşek ve üç yastıktır. Yukarıda yer verdiğimiz mutfak ve ahır da misafirhanenin müstemilatıdır. Mutfağın ve ev eşyalarının vakfedilmesi aslında misafirhanede kalanların kendi yemeklerini hazırlarken ve diğer temel ihtiyaçlarını karşılarlarken köy halkına bağımlı olmadığını göstermektedir.⁴⁴

11. İsmail Köy Odası

İsmail bin Ahmed bin Abdullah, vakfiyenin tescil edildiği 9 Şevval 1338/26 Haziran 1920 tarihinde Ödemiş kazasında yaşamaktaydı. İsmail, bir köy odası inşa ettirerek insanların faydasına sunmuş, misafirhane haricinde başka hayır müesseseleri de vakfederek, gelirler tahsis etmiştir. Burada yalnızca misafirhane ile ilgili olan kısımlara yer verilecektir. Oda, Ödemiş kazasına bağlı Kaya isimli köyde yer almaktaydı. Odada kalanlara verilen yemeklerin giderlerini karşılamak amacıyla Tavşanyeri olarak tarif edilen bölgede bulunan yirmi zeytin ağacını vakfetmiştir. İsmail, tevliyet görevini üzerine aldığı ve vakfa dair karar alma yetkisinin de kendi

⁴⁴ VGMA, 2989, 31/219.

elinde olacağını vakfın şartları olarak belirlemiştir. Ayrıca kendisinden sonra bu vazifeye evlatlarının ve onların neslinden doğacak olan çocukların yürütmesini, neslinden bu göreve gelecek kimse kalmadığında ise kadının onayıyla birinin atanmasını istemiştir.⁴⁵

12. Kara Mahmud Köy Odası

Misafirhane, Birgi'ye bağlı günümüzde Ovakent ismiyle bilinen Adagide köyünde yer almaktaydı. Misafirhanenin banisi Kara Mahmud bin Mustafa'dır. Mahmud, 12 Şaban 1273/7 Nisan 1857'de mahkemeye gitmemiş yerine Ali Efendi'yi vekil tayin ederek vakfiyesini tescil ettirmiştir. Mahmud, misafirhanesine gelen misafirlere ve özellikle fakirlere yemek ikram edilmesini şart koşturmuştur. O, evinin yanında bulunan ahır da misafirlerin hayvanlarının barınması için tahsis etmiştir. Vakfın giderlerinin ise vakfettiği gayrimenkullerden karşılanmasını istemiştir. Söz konusu mallar; Adagide köyü sınırlarında yer alan on sekiz zeytin ağacı ve on sekiz dut ağacıdır. Tevliyet görevini üstlenen vâkıf, vefatından sonra evlatlarının, evlatlarından bu göreve gelecek bir fert kalmadığında akrabalarından birinin ve akrabalarından da kimse bu vazifeyi yerine getiremezse dindar birinin tevliyet görevine getirilmesini şart koşturmuştur.⁴⁶

13. Karaoğlan Hacı Mustafa Köy Odası

Karaoğlan olarak bilinen Hacı Mustafa, yaşadığı köye gelen yolcuların konaklaması için bir misafirhane vakfederek halkın hizmetine sunmuştur. Ödemiş'e bağlı Dere köyünde bulunan misafirhane, hakkındaki bilgiler hurufat defterleri ile sınırlıdır. Vakıf görevli atamalarını ihtiva eden bu kayıtlar yapının inşa edilmiş tarihini açık bir biçimde vermemesine rağmen inşa edildiği dönemi öğrenmemizi sağlamıştır. Rebiyülevvel 1219/Haziran 1804 tarihli tevcihat kaydı, misafirhanenin atamanın yapıldığı tarihten kısa bir süre önce inşa edildiği kanaatini oluşturmaktadır. Şöyle ki tevliyet görevine kaza naibi Seyyid İbrahim'in arzıyla vâkıfın oğlu Ali getirilmiştir. Hacı Mustafa, odada kalanların karnının doyurulmasını vakfın şartı olarak belirlemiştir. Bunun için de bir değirmenin on altı da altı hissesini ve Dere köyünde bulunan altı zeytin ağacını bağışlayarak vakfa kaynak sağlamıştır.⁴⁷

14. Karlıoğlu Mehmed Ağa Köy Odası

Karlıoğlu Hacı Mehmed Ağa Misafirhanesine dair ulaşılabildiğimiz tek kaynak 5 Şaban 1342/12 Mart 1924 tarihli arşiv belgesidir. Ödemiş Mahkemesine Ali

⁴⁵ VGMA, 610, 147/179.

⁴⁶ BOA, Ödemiş Şerhiye Sicili (ÖŞS), 7187, 77/1.

⁴⁷ VGMA, HD, 539, 31.

Şükrü Efendi bin Halil bin Hacı Ali'nin vekilinin başvurmasıyla hazırlanan ilam, misafirhane hakkında bir takım detaylar içermektedir. İlam, Ali Ağa Vakfı'nın kuruluş tarihini 3 Cemaziyelahir 1310/23 Aralık 1892 olarak vermektedir. Bademli köyünde bulunan misafirhanenin banisi, Mehmed Ağa'nın oğlu Mehmed Ağa'dır. Vâkıfın büyük oğlu Ali Ağa misafirhanenin uzun yıllar faaliyette olabilmesi, odadaki konukların yemek ihtiyacını ve vakfın diğer masraflarını karşılamak için finansal kaynaklar tahsis etmiştir. Vakfın akarları iki zeytin ve yemiş bahçesi ile on zeytin ağacından müteşekkil bir diğer zeytin bahçesidir. Masraflardan artan gelir mütevellinin tasarrufuna bırakılmıştır. Ali Ağa Vakfı senedinin 1892 tarihine ait, ilamın ise 1924 tarihli olmasından misafirhanenin yarım asırdan fazla hizmet verdiği anlaşılmaktadır.

Ali Şükrü Efendi'nin atası olan Ali Ağa, kurduğu vakfın tevliyet görevini üstlenmiş, vefatından sonra ise büyük kızı Hatice'nin ve ondan sonra ise nesli arasında yaşça büyük olanın mütevellî olmasını vakfın şartı olarak belirlemiştir. Ali Ağa'nın vefatıyla Ali Şükrü'nün annesi olan Hatice, tevliyet görevine getirilmiştir. İlam tarihinden dört yıl önce yani 1920 yılında Hatice vefat etmiştir. Ali Şükrü'nün bu görevine yerine getirecek şartları üzerinde bulundurmasına rağmen babadan üvey Fatma ve Havva isimli iki kız kardeşi de vâkıfın ekber ve erşed evlatlarıydı. Havva ve Fatma, misafirhanedeki konuklara hizmet ve vakfı idare edemeyeceklerini beyan ederek bu vazifeden feragat etmişlerdir. İki kız kardeşin vakfın tevliyet ve odanın idaresi görevlerinden el çekmelerindeki mazeretleri ise kadın olmalarıdır. Onlar bu durumu mahkeme de şu şekilde dile getirmişlerdir: “bizler nisâ tâ'fesinden olduğumuz hasebiyle vazîfe-i mezkûreyi ifâya muktedire olamayacağımızdan tevliyet-i mezkûreden ferâğat eyledik”. Dolayısıyla Ali Şükrü Efendi tevliyet görevine atanmak ve ilerleyen zamanlarda herhangi bir sorunla karşılaşmamak için vekil aracılığıyla mahkemeye başvurarak bu durumu kayıt altına almıştır.⁴⁸

15. Kömüroğlu Hacı Hasan Odası

212 numaralı Aydın Esas Defterinde Birgi'ye bağlı Üzümlü köyünde Kömüroğlu Hacı Hasan isimli bir köy odası vakfı kayıtlıdır.⁴⁹ Vakfa dair aydınlatıcı bir bilgi veren herhangi bir kaynağa ulaşılamamıştır. Bu sebeple sadece vakfın bulunduğu yer ve ismi tespit edilebilmiştir.

16. Mehmed Köy Odası

Mehmed, Gülsüm ile Osman isimli çiftin oğlu olmakla beraber Ödemiş kazasına bağlı Balyanbolu köyünde yaşamaktaydı. 29 Muharrem 1313/22 Temmuz

⁴⁸ VGMA, 609, 279-331.

⁴⁹ VGMA, 212, 78.

1895 tarihli vakfiyesinde sakini olduğu köyde bir misafirhane bina ettirdiği kayıtlıdır. Mehmed, misafirhanedeki konukların yemek ve binanın tamir masraflarını karşılamak için zeytin ve incir ağaçları bağışlamıştır. Akarları; Balyanbolu'da yer alan dört dönüm tarla üzerinde dikili bir üzüm bağı, yüz kırk incir ağacı ile on zeytin ağacıdır. Her yıl bahçelerden elde edilen hasılatla önce bahçelerin onarım masraflarının karşılanması; sonra fazlası ile odadaki konuklarının doyurulması; ihtiyaç duyulduğunda odanın tamir edilmesi vakfın şartlarıdır. Mehmed, kurduğu vakfın mütevellisi olup, kendisinden sonra sırasıyla oğlu Osman ile kızı Hatice'nin tevliyet görevine getirilmesini istemiştir.⁵⁰ Cumhuriyetin ilk yıllarına ait bir kayıтта vakfın isminin geçiyor olması vakfın hala faaliyette olduğunu göstermektedir.⁵¹ Ancak zamanımızda binadan bir eser kalmamıştır.

17. Musa Baba Efendi Köy Odası

Vakfa dair elde edilen bilgiler, Hacı Şakir'in tevliyet görevine atandığı kayda dayanmaktadır. Kayıтта, 1297/1879 tarihinin kırk üç sene önce olarak anlatılması, kaydın miladi 1922 senesinde tutulduğunu göstermektedir. Musa Baba Efendi bin Abdullah'ın kaydın tutulduğu tarihten ortalama yüz yirmi sene önce bir misafirhane vakfettiği belirtilmiştir. Buradan hareketle vakfın XIX. yüzyılın başlarında inşa edildiği iddia edilebilir. Ayrıca misafirhanenin yüz yıla aşkın bir süre faaliyette olduğu rahatlıkla söylenebilir. Musa Baba, misafirhanesini yaşadığı Tekke (Elmabağ) köyünde bina ettirip insanların istifadesine sunmuştur. O, iki odalı olan misafirhanesinin yanı sıra konukların ihtiyaçlarını dikkate olarak bir ahır ve bir mescit vakfetmiştir. Böylece yolu Tekke köyüne düşen insanlar bu misafirhanede kaldıkları zaman hem karınları doyacak hem de hayvanları ahırda güvenli bir biçimde kalacaktır. Musa Baba, vakfın masraflarını karşılamak için Birgi merkezinde bulunan yüz yirmi zeytin ağacını; Gerçekli köyünde bulunan kırk dönümlük arazisini; Havulcuk-ı Sağır köyü sınırlarındaki on iki dönüm arazisini; Kabaklı Özü isimli mevkideki elli dönüm arazisini; Hacı Şevki Tarlasının yakınlarındaki yüz elli dönüm arazisini; yine aynı bölgede bulunan kırk dönüm arazisini vakfetmiştir.

Vakfın mütevellisi olan Musa Baba Efendi, kaydın tutulduğu tarihten yüz sene önce vefat etmesiyle şart-ı vâkıf üzerine bu göreve evlad-ı vâkıftan Hasan ve Memiş isimli kardeşler, 1297/1879 yılında ise Memiş'in kızı Fatma tevliyet görevine atanmıştır. Yaklaşık üç yıl sonra Fatma'nın ölmesi üzerine Hasan'ın oğlu Hacı Şakir tevliyet vazifesine atanmak için Ödemiş Mahkemesine başvurmuştur. Hacı Şakir, vâkıfın neslinden olduğunu söyleyerek vakfa müteveli olmak istediğini mahkemeye bildirmiş ve ardından bu vazifeye atanmıştır.⁵²

⁵⁰ VGMA, 614, 147-79.

⁵¹ VGMA, 208, 42.

⁵² VGMA, 616, 32-14.

18. Osman Ağa Köy Odası

Osman Ağa Köy Odası, Ödemiş kazasına bağlı Adagüme köyü günümüzde kullanılan ismiyle Konaklı'da yer almaktadır. Adagüme sakinlerinden Osman Ağa bin Süleyman, yaşadığı köyde bir misafirhane bina ettirmiştir. O, vakfiyesini 21 Zilkade 1313/4 Mayıs 1896 tarihinde Molla Yusuf bin Hasan huzurunda Ödemiş Mahkemesinde tescil ettirmiştir. Oda da konaklayanların hayvanları için de yanında bulunan iki ahırını bağışlamıştır. Misafirhanenin onarım masraflarının karşılanması ve fazlasıyla konuklara yemek ikram edilmesi vakfın şartları arasında yer almaktadır. Vakfın geliri sadece yedi dönümlük bir incir bahçesidir. Cumhuriyetin ilanından sonra tutulan bir kayıta vakfa ait kırk iki incir ağacının mevcudiyeti belirtilmiştir. Ağaç sayılarının ilk başlardan beri kırk iki mi olduğu yoksa zamanla ağaçların sayılarında bir değişimin mi meydana geldiği bilinmemektedir.⁵³ Bahçe, Adagüme'de yer almakta olup etrafında yol, Adagıdeli Hasan Ağa, Ömeroğlu İbrahim ve Çerkez Mehmed bahçeleri bulunmaktaydı. Hayatta olduğu müddetçe odasının idaresini üstlenmek isteyen Osman, vefatından sonra tevliyet cihetine oğlu Mustafa'nın ve ondan sonra da evlatlarının geçmesini, soyunun tükenmesi durumunda ise kadının onayını alan birisinin mütevellî olmasını talep etmiştir.⁵⁴ Günümüzde hala varlığını koruyan yapı, atıl bir durumda olup kullanılmamaktadır.

Resim 6: Konaklı Köyü Osman Ağa Odası

⁵³ VGMA, 208, 42.

⁵⁴ VGMA, 610, 149-184.

Sonuç

Köy odaları, köy halkı sorunlarının tartışıldığı; sosyal ve dini etkinliklerin gerçekleştirildiği; herhangi bir sebepten ötürü köye gelen yolcuların ağırlandığı sosyo-kültürel alanlardır. Ahi kültürünün bir devamı olan köy odaları, Osmanlı'nın birçok yöresinde kullanılan mekânlardır. Bu çalışmada arşiv kaynaklarından istifade Osmanlı Döneminde Birgi köylerinde kurulan vakıf köy odaları ele alınmıştır. Birgi köylerindeki odalar, köy ahalisinin sosyalleştiği mekânlardan ziyade birer misafirhane özelliğine sahiptir. Tespit edilebilen en erken tarihli oda vakfı, XVIII. yüzyılın ilk yarısında inşa edildiği düşünülen ve Tekke köyünde yer alan Musa Baba Efendi Köy Odasıdır. Beşeri ve doğal faktörlerin etkisiyle on sekiz odadan yalnızca Osman Ağa Odası günümüze ulaşmış, ancak o da atıl bir durumda olup faaliyet göstermemektedir. Odalar, genelde vâkıfın evinin yakınlarında olup, bir veya iki odadan oluşmaktaydı. Birgi'deki köy odaları vakıfları arasında Musa Baba Vakfının gelirleri diğer vakıflara oranla daha fazladır. Vâkıfların kırsal kesimden olması hasebiyle akarları zeytin ağaçları, incir ağaçları ve üzüm bağlarıdır. Kurucular, misafirhanelerini ziyaret eden konukların yeme-içmeden, ibadete, binek hayvanlarının muhafazasına kadar her türlü ihtiyaçlarını karşılamak istemişlerdir.

Genel olarak oda vakıfları yönetiminde klasik Osmanlı vakıflarında uygulanan yöntem uygulanmıştır. Vâkıf, kurduğu vakfın tevliyet görevini üstlenmiş, kendisinden sonra ise çocuklarının geçmesini istemiştir. Vakıfların görevli kadrosunda sadece müteveli bulunmakta olup, yemek ve temizlik gibi işlerle uğraşan ayrı bir vazifeliye rastlanılmamıştır. Mevcut kaynaklar odalarda kalan yolculara; onların misafir oldukları süreye ve odalarının işleyişine dair incelemelerde bulunmaya imkân vermemiştir. Ancak Hüseyin Köy Odasına ait kayıtta odaya ait yatak, yastık, kepeç, bakraç, leğen ve tencere gibi ev eşyalarına yer verilmiş olması, odada kalanların köy hanelerinden bağımsız bir biçimde mütevellinin verdiği malzemelerle yiyeceklerini odada hazırladıkları fikrini vermektedir.

References

1. Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Ödemiş Şeriyeye Sicili (ÖŞS) nr: 7182.

Tire Şerhiye Sicili (TŞS) nr: 8341.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA)

Hurufat Defterleri (HD) nr: 538, 539, 541, 1074.

Diğer Defterler: 208, 212, 215, 609, 610, 611, 614, 616, 618, 2989.

2. Kaynak Eserler ve Araştırmalar

Abdurrezzak, Ali Osman, “Yaygın Eğitim Bağlamında Sosyo-Kültürel İşlevleri Açısından Köy Odaları: Kastamonu Örneği”, *Avrasya Uluslararası Araştırmaları Dergisi*, 4/7, (Temmuz 2015), s. 33-47.

Akın, Himmet, *Aydınöğülları*, İstanbul 1946.

Aksakal, Erdi, “Türk Kültüründe Eril Mekân Örneği; Köy Odaları”, *Folklor/Edebiyat*, 25/98, (2019), s. 291-308.

Albayaty, İsam, *Musul ve Kerkük Vakıfları H.922-1112/M.1516-1700*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2020.

Alkan, Mustafa, *Adana Vakıfları İnsan, Vakıf ve Şehir*, Ankara 2014.

Barkır, Betül Özcan, “Çankırı Merkez İlçe Köy Odaları”, *Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları XXIII*, (ed. Gülgün Yılmaz vd.) Edirne 2021, s. 472-493.

Bayha, Ahmet Ali vd., “Çankırı/Atkaracalar’daki Mimari Eserler: Köy Odaları ve Evler”, *Prof. Dr. Selçuk Mülayim Armağanı*, (ed. Aziz Doğanay) İstanbul 2015, s. 113-131.

Bulut, Mustafa, “Sivas İlbeyli Köy Odaları”, *MUTAD*, 4, (2017), s. 13-32.

Çağatay, Neşet, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Ankara 1974.

Emecen, Feridun M., “Birgi”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 6, İstanbul 1992, s. 189-191.

Gümüş, Şakir, XV. ve XVI. Yüzyıllarda Birgi Kazası’nın Sosyal ve Ekonomik Yapısı, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ordu 2019.

Günay, Hacı Mehmed, “Vakıf”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 42, İstanbul 2012, s. 475-479.

Günay, Vehbi, “1871 Yılına Ait Evkaf Numara Defterine Göre Tire, Ödemiş ve Birgi Vakıfları”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 20/2, (Aralık 2005), s. 147-158.

Kardaş, Abdulaziz, “Cumhuriyet Döneminde Bir Modernleşme Hareketi Olarak Siirt Halkevleri ve Halkodaları (1934-1951)”, *Turkish Studies*, 9/7, (Yaz 2014), s. 411-444.

Kiel, Machiel, “Birgi Tarihi ve Tarihi Coğrafyası”, *Birgi: Tarihi, Tarihî Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları*, Haz. Hüseyin Rahmi Ünal, Çev. Hüseyin Rahmi Ünal, Ankara, 2001, s. 1-54.

Kılıcı, Ali, “Ödemiş İlçesinde Bulunan Vakıf Kültür Varlıklarında Yürütülen Restorasyon Çalışmaları”, *Yörük Obasından Ödemiş Ovasına Birgi*, (ed. Turan Gökçe, vd), Ödemiş 2019, s. 211-232.

Kılıç, Merve, *Hurufat Defterlerine Göre Birgi Kazası (1691-1830)*, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa 2021.

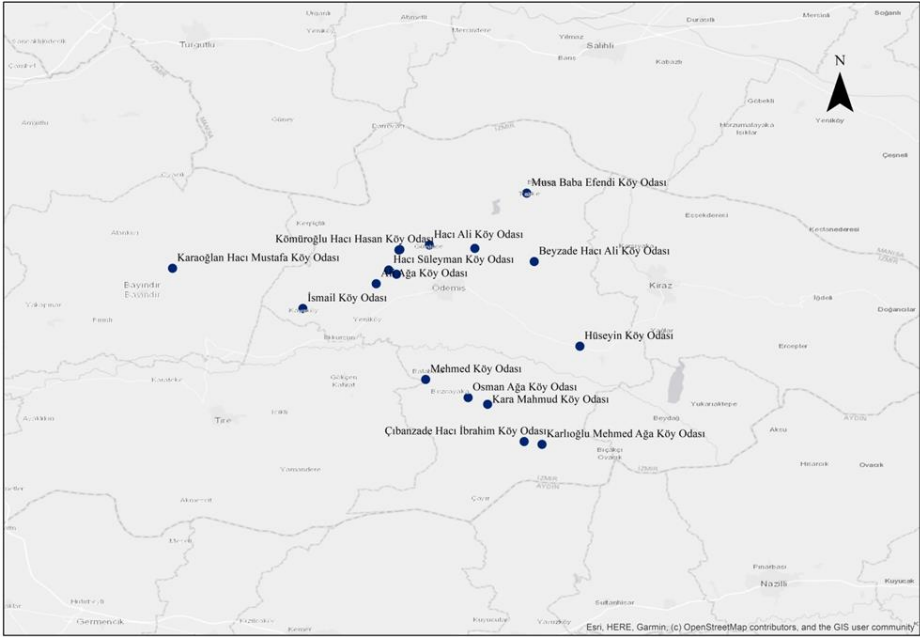
Küpeli, Özgür, “XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Birgi Kazası’nda Nüfus ve Yerleşme”, *Yörük Obasından Ödemiş Ovasına Ödemiş*, (Ed. Turan Gökçe, vd.), Ödemiş 2019, s. 29-46.

Özkan, Adem, “Geçmişten Günümüze Konya İli Akören İlçesinde Bulunan Köy Odaları”, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14/22, (2012), s. 1-4.

- Sönmez, Emine, *571 Numaralı Evkaf Defterine Göre Aydın Vakıfları*, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ordu 2010.
- Tay, Lokman, “Korkuteli-Akyar Köy Odaları”, *Antalya’da Türk-İslam Medeniyeti İzleri*, (ed. Bedia Koçakoğlu vd.), Konya 2019, s. 600-615.
- Yavuz, Behç Galip, *Birgi: Coğrafyası, Halk Bilgisi, Tarihçesi, Tarihi Yerleri “The History of Birgi”*, Ödemiş 2011.
- Yediıldız, Bahaeddin, *XVIII. Yüzyılda Türkiye’de Vakıf Müessesesi Bir Sosyal Tarih İncelemesi*, Ankara 2003.
- Yılmaz, Fikret, *XVI. Yüzyılda Erdemir Kazası*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir 1995.
- Yüksel, Hasan, *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Hayatında Vakıfların Rolü (1585-1683)*, Sivas 1998.

Ekler

Ek 1: Köy Odalarının Haritadaki Konumları

Extended Summary

Today, in many villages in Anatolia, there are places such as village rooms, guest rooms, guesthouses, men's rooms, and guest rooms. These are socio-cultural places where villagers gather, social events such as weddings and condolences take place, village issues are discussed, and strangers who come to the village are hosted. They were also used as mescids in villages that did not have mosques. Village chambers, whose history dates back to the Ahi Organization, had similar characteristics to today's Ottoman rural life. During the Ottoman period, many Ahi lodges in Anatolia were used as guest rooms. The village rooms, which were the continuation of the Ahi tradition, served as foundation institutions in the Ottoman Empire. These were built in villages far from the main roads where there were no foundations for accommodation and food such as zawiyas, soup kitchens, inns and caravanserais. During the Republican Period, public rooms were established in order to announce and have the public adopt the reforms made in the villages. However, unlike the chambers in the Ottoman Empire, these were established by the state for ideological purposes. There have been many studies in the literature on village chambers in Anatolia. These studies have focused more on the architectural and socio-cultural aspects of village chambers. No study has been conducted based on archival sources on the history of village chambers, which were established as foundations during the Ottoman period and served as guesthouses providing accommodation and food services. This article examines the guesthouse foundations that provide accommodation and food services in Birgi district. The study covers the 18th-20th centuries. Accommodation services established in rural areas through foundations during the Ottoman Period were examined through the sample of Birgi. The main sources of the study are the foundation charters and type books kept in the General Directorate of Foundations Archive in Ankara and the sharia records in the Presidency State Archive. Village chambers, Birgi's short history and sources related to foundations were also used.

Birgi is a small neighbourhood in Ödemiş district, located on the southern slopes of Bozdağ in Küçük Menderes Basin, 120 km from İzmir. Divided into two by the Sarıyer Stream, Birgi is bordered by Salihli to the north, Kaymakçı village to the south, and Ödemiş and Kiraz districts to the west. In the early years of the 14th century, Aydınöğlü Mehmed Bey took the city from Byzantium and made it the capital of his principality. Thus, the process of Islamization and Turkification of Birgi, the new capital of the Aydınöğlü Principality, began. During the reign of Murad II, the Aydınöğlü dynasty was completely ended, and Aydın and İzmir regions came under Ottoman rule. Birgi is one of the Ottoman districts with a dense rural population and little urbanization. The economy of the district is also centred on agriculture in relation to the population. Birgi showed continuous development in the 15th and 16th centuries and approximately ninety percent of its population lived in villages. In the 16th century, it was in fifth place among the districts of Aydın province in terms of the number of villages and in fourth place in terms of the taxes it paid. The Celali Rebellions that broke out in Anatolia in

the 17th century caused serious destruction in Birgi, and from that date on it began to lose power continuously. In the first half of the 19th century, the status of a district was given to Ödemiş, which was a district of Birgi, and Birgi became a district of Ödemiş. During the Ottoman Period, many foundations were established in the Birgi district, and these foundations contributed greatly to the development of Birgi. While the number of foundations in Birgi in the 16th century was less than in Tire and Ayasuluğ, an accounting record from the 19th century showed that the number of foundations in Birgi was greater than the number of foundations in Tire. It can be understood that although the district lost power from the 16th century onwards, there was no decrease in the number of foundations, on the contrary, there was an increase. Mosque, masjid, madrasah and zawiya foundations provided services in many of its villages.

Eighteen village chamber foundations were established in the rural areas of Birgi district between the 18th and 20th centuries. Akpakoğlu İsmail Ağa Village Chamber and Kömüroğlu Hacı Hasan Village Chamber in Üzümlü village; Ali Ağa Village Chamber in Yeniköy; Beyzade Hacı Ali Village Chamber on Beyzade Street in Birgi; Çıbanzade Hacı İbrahim Village Chamber in Bayır village; Hacı Ali Village Chamber in Dadbey village; Hacı Mehmed Agha Village Chamber in Genev village; Hacı Mustafa Village Chamber and Hacı Süleyman Village Chamber in Karadoğan village; Hüseyin Village Chamber in Kaymakçı village; İsmail Ağa Village Chamber in Kaya village; Kara Mahmud Village Chamber in Adagide village; Karaoğlan Hacı Mustafa Village Chamber in Dere village; Karlıoğlu Mehmed Ağa Village Chamber in Bademiye; Mehmed Village Chamber in Balyanbolu village; Musa Baba Efendi Village Chamber in Tekke village; Osman Ağa Village Chamber were located in Adagüme village. The location of the Barutçu Kızı Emine Village Room could not be determined. Among these, only the Osman Ağa Room has survived to the present day, but it is not currently used. The other seventeen village rooms have been destroyed by natural and human factors. Guesthouses were generally located near the houses of the foundation founders and consisted of one or two rooms. In addition to the accommodation, food and beverage needs of the guests coming to the village, these rooms were also dedicated to the stables for the keeping of their mounts. In the annex of the Hüseyin Village Room, there were household items such as beds, pillows, ladles, buckets, basins and pots. These items show that the village rooms were actually independent of the villagers and that the meals served to the guests were also prepared here. The incomes of the Birgi village rooms foundations are olive trees, fig trees and vineyards. These foundations are not rich foundations when evaluated in terms of income. Birgi village chamber foundations were managed with the classical foundation management applied in Ottoman foundations. The management of the foundations belonged to the trustee and was left to one of the descendants of the founder of the foundation. No officer was employed to take care of the cleaning and food needs of the village chambers.